

Nr 302.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående inköp av tackjärn; given Stockholms slott den 17 november 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Axel Gjöres.

Utdrag av protokollet över folkhushållningsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 november 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och handelsdepartementen anför chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet Gjöres.

Jag hemställer att till behandling få upptaga frågan om finansiering av vissa av Kungl. Maj:t beslutade inköp för kronans räkning av tackjärn.

Bihang till riksdagens protokoll 1944. 1 saml. Nr 302.

På grund av den utomordentligt viktiga ställning, som järnet intager inom flertalet produktionsområden, har frågan om landets järnförsörjning i olika sammanhang varit föremål för uppmärksamhet. Vid de överväganden som förekommit har det framstått såsom angeläget icke blott att tillse, att den aktuella efterfrågan på järn i möjligaste mån kunde tillgodoses utan även att ett beredskapslager för framtida behov kunde uppläggas. Ett dylikt lager har ansetts önskvärt för att kunna möta dels den försämring i järnförsörjningen under ett slutskede av kriget, varmed man på grund av minskad eller utebliven import av järn och av fossila bränslen för framställning av inhemskt järn hade anledning räkna, dels ock den avsevärt ökade efterfrågan på järn, som kunde antagas uppkomma under en övergångstid efter krigets avslutande.

Under hösten 1943 var tillgången på träkol tämligen riklig. Med anledning härav övervägdes vissa åtgärder i syfte att få till stånd en ökad produktion av träkolstackjärn. Av olika skäl ansågos emellertid dylika åtgärder icke då böra vidtagas. Beräkningar rörande järnförsörjningen under år 1944, vilka verkställdes i början av året, gävo sedermera vid handen, att en viss lättnad i fråga om järnförsörjningen var att emotse. Det befanns då lämpligt att ett visst lager av armeringsjärn inköptes genom statens reservförrådsnämnd för framtida behov. Sålunda uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 4 februari 1944 åt nämnden att inköpa dylikt järn intill ett belopp av 10 000 000 kronor. Kostnaderna härför äro på sätt framgår av Kungl. Maj:ts proposition nr 163/1944 avsedda att bestridas av det anslag å 25 000 000 kronor till Förlagskapital för inköp av förnödenheter m. m., som riksdagen anvisade å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

Vidare ifrågasattes under hand hos industrikommissionen, huruvida icke tidpunkten vore lämplig för vidtagande av åtgärder i syfte att få till stånd ett beredskapslager jämväl av tackjärn. Denna fråga har sedermera prövats av industrikommissionen, varjämte även kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering ägnat frågan särskild uppmärksamhet. Såsom en följd av sina överväganden har industrikommissionen vid olika tillfällen inkommit till Kungl. Maj:t med framställningar i ämnet. En redogörelse för desamma och de av Kungl. Maj:t i anledning därav fattade besluten torde i detta sammanhang böra lämnas riksdagen.

I skrivelse den 7 juni 1944 erinrade statens industrikommission om att de träkol, som skulle förbrukas under år 1945, normalt borde börja kontrakteras från och med våren 1944 för att bereda träkolproducenterna tillfälle att i tid planlägga och verkställa avverkningen av erforderlig kolved. Gjorda undersökningar hade emellertid givit vid handen, att träkolshyttorna dittills varit återhållsamma i fråga om köp av träkol. Det anmälda köpebehovet hade sålunda i jämförelse med motsvarande tid föregående år visat sig avsevärt mindre. Detta berodde enligt industrikommissionen bland annat därpå, att företagen kände sig osäkra rörande framtidsutsikterna både vad

beträffade avsättningsmöjligheterna och priset på tackjärn. Träkolen inginge med över hälften av totalbeloppet i träkolstackjärnets tillverkningskalkyl. Köpen av träkol, som till mycket stor del måste ske åtminstone ett år innan motsvarande tackjärn hunne tillverkas och levereras, representerade därför en mycket tyngande finansiell belastning på företagen och förhållandevis särskilt utpräglat på de fristående hyttorna. Vad priset beträffade torde därjämte vissa mindre gynnsamt situerade företag betrakta de av statens priskontrollnämnd fastställda tackjärnspriserna på den inhemska marknaden såsom mindre tillfredsställande samtidigt som utsikterna att kunna på export avsätta nämnvärda kvantiteter tackjärn till ett högre pris ansåges små. Till en begränsning av träkolsinköpen hade även bidragit, att ett tackjärnsöverskott föreläge på den svenska marknaden, vilket ej omedelbart kunde absorberas. Överskottet vore emellertid i förhållande till den totala tackjärnsförbrukningen rätt obetydligt och kunde lätt förbytas i ett underskott, därest tackjärnsförsörjningen för år 1945 icke planlades i tid. Det vore därför enligt industrikommissionens mening nödvändigt att åtgärder snarast vidtoges med syfte att stödja produktionen av träkolstackjärn år 1945.

Såsom en första åtgärd i angivna syfte föreslog kommissionen, att genom statens försorg uppköptes och lagrades dels det överskott av träkolstackjärn, som kunde framkomma hos de fristående träkolshyttorna, och dels överskottet hos de koks- och elektrohyttor, som icke tillhörde stålverk. För att uppnå avsedd effekt med dessa stödköp skulle enligt kommissionens förslag därjämte utfästelse givas från statens sida, att utförsäljning av de statliga lagren av träkolstackjärn icke skedde vid en tidpunkt, då marknaden för träkolstackjärn vore svag.

Såsom en andra åtgärd föreslog kommissionen vidare, att vissa statliga garantier lämnades för avsättning av det tackjärn, som tillverkades med användning av träkol, inköpt under 1944 års träkolssäsong. Garantien skulle emellertid tills vidare endast avse de fristående träkolshyttorna, då det borde ligga i stålverkens eget intresse att i rimlig utsträckning säkerställa sin egen tackjärnstillverkning. Den statliga garantien för säkerställandet av en framställning av träkolstackjärn av önskad omfattning skulle innefattas i avtal, som skulle träffas med vederbörande företag, avseende åtagande från dessas sida av köp respektive tillverkning av vissa bestämda kvantiteter träkol före viss tidpunkt. Den statliga avsättningsgarantien för motsvarande kvantiteter tackjärn skulle enligt avtalet hänföras till ett grundpris vid hyttorna av 225 kronor per ton tackjärn av martinkvalitet, d. v. s. ett pris som med 17 kronor 50 öre understeg det pris av 242 kronor 50 öre per ton, som godkänts av priskontrollnämnden såsom tillverkningspris. I avtalet skulle vidare intagas en förklaring, att staten icke hade för avsikt att vid sådan tidpunkt, då orderbrist föreläge, som förorsakade inställande av driften vid tackjärnshyttorna, disponera över de statliga lagren av träkolstackjärn.

Genom beslut den 9 juni 1944 fann Kungl. Maj:t gott att dels uppdraga åt statens reservförrådsnämnd att under år 1944 i samråd med industrikommissionen inköpa intill 35 000 ton koks-, elektro- och träkolstackjärn av årets svenska tillverkning, dels ock bemyndiga industrikommissionen att, i huvudsaklig överensstämmelse med ett vid kommissionens skrivelse fogat förslag till avtal, för Kungl. Maj:t och kronan med tio särskilda företag träffa avtal, varigenom företagen åtog sig att inköpa träkol, avsett för framställning av tackjärn. Den kvantitet träkol, varom här var fråga, motsvarade en tackjärnskvantitet av 80 000 à 85 000 ton.

Med skrivelse den 20 juni 1944 överlämnade kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering till industrikommissionen för kännedom och för vidtagande av de åtgärder, som kunde finnas lämpliga, en promemoria angående möjligheterna att i beredskapssyfte utöka landets tackjärnsproduktion. I promemorian framhölls huvudsakligen, hurusom det — med hänsyn till de anspråk, som under omställningsperioden efter krigets slut komme att ställas på landets tillgångar av järn och stål, samt till risken för en otillräcklig import av handelsjärn och fossilt bränsle — vore angeläget att få till stånd en utökad tillverkning av träkolstackjärn för lagringsändamål. Enligt promemorian skulle en sådan utökad tackjärnstillverkning vara möjlig under år 1945, enär utsikterna att anskaffa den för denna tillverkning erforderliga kvantiteten träkol vore förhållandevis goda, medan däremot möjligheterna för en utökad tackjärnstillverkning för tiden efter år 1945 bedömdes vara mera ovissa med hänsyn till träkolsförsörjningen. En förutsättning för att tillräckliga träkolskvantiteter för 1945 års tackjärnstillverkning skulle kunna framkomma vore dock, att avverkningarna av kolved snarast igångsattes.

I skrivelse den 26 juli 1944 meddelade industrikommissionen, att kommissionen i anledning av förutnämnda promemoria låtit verkställa en undersökning rörande landets behov av tackjärn under år 1945 vid olika produktionsbetingelser och de förändringar i lagren av tackjärn, vilka kunde förväntas uppstå under olika förhållanden. Resultaten av undersökningen finnas innefattade i en promemoria. På grund av innehållet i densamma torde någon närmare redogörelse därför icke böra intagas i statsrådsprotokollet, utan riksdagens vederbörande utskott torde böra erhålla del av innehållet genom handlingarna i förevarande ärende, vilka komma att tillhandahållas utskottet.

Med anledning av efterkrigsplaneringskommissionens skrivelse ävensom industrikommissionens utredning i ämnet föreslog industrikommissionen, att staten såsom en beredskapsåtgärd för tackjärnsförsörjningen efter år 1945 och i syfte att stimulera till ökad produktion av träkolstackjärn under år 1944, i den mån så befundes möjligt, dels ytterligare inköpte träkolstackjärn av det överskott, som beräknades för innevarande år, dels ock redan nu gjorde begränsade inköp av det tillskott av sådant tackjärn, som under

år 1945 kunde framkomma utöver de kvantiteter, som avsåges för hyttornas eget behov, för leverans i enlighet med garantiavtalen och för avsalu. Priset å det sålunda av staten inköpta tackjärnet skulle vara högst det nu gällande, eller 242 kronor 50 öre per ton för martintackjärn med visst pristillägg för gjuterikvalitet. Såsom särskilt villkor för inköp av 1945 års produktion skulle vidare gälla, att de berörda hyttorna, i likhet med vad fallet vore enligt garantiavtalen, åtog sig att före viss tidpunkt inköpa eller tillverka den för tackjärnets tillverkning erforderliga kvantiteten träkol.

Genom beslut den 28 juli 1944 uppdrog Kungl. Maj:t åt reservförrådsnämnden att, i samråd med industrikommissionen och i huvudsaklig överensstämmelse med i kommissionens förenämnda skrivelse angivna riktlinjer, under år 1944 inköpa dels intill 15 000 ton träkolstackjärn av 1944 års tillverkning utöver de kvantiteter, som kunde komma att inköpas jämlikt Kungl. Maj:ts omförmälda beslut av den 9 juni 1944, dels ock intill 40 000 ton sådant tackjärn av den del av 1945 års produktion därav, som icke vore avsedd för tillgodoseende av träkolshyttornas egna behov, för leverans enligt förenämnda mellan Kungl. Maj:t och kronan och vissa producenter av tackjärn träffade avtal eller för avsalu.

I skrivelse den 11 oktober 1944 meddelade industrikommissionen, att senare undersökningar givit vid handen, att man möjligen kunde räkna med vissa överskottskvantiteter av träkolstackjärn utöver vad som tidigare uppskattats. Därjämte hade från visst företag ställts i utsikt tillverkning under återstoden av innevarande år och under första kvartalet 1945 av viss kvantitet träkolstackjärn, som icke inginge i tidigare beräkningar.

Vad anginge behovet av ytterligare lagring av tackjärn för säkerställande av försörjningen år 1945 och tiden därefter hänvisade kommissionen till sin skrivelse den 26 juli 1944. Kommissionen meddelade därjämte, att kommissionen i samråd med kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering och med jernkontoret igångsatt en undersökning rörande möjligheterna att öka tillverkningen av valsade järn- och stålprodukter utöver nuvarande nivå. Vissa tekniska förutsättningar härför förefunnes. I den mån en ökning av valsjärnstillverkningen kunde genomföras måste som råvara härför tänkas uteslutande tackjärn, då en ökning av tillgången på smidesjärnskrot icke kunde påräknas. Tackjärnsförbrukningen år 1945 bleve på grund härav eventuellt större än tidigare beräknats.

Med anledning av industrikommissionens skrivelse bemyndigade Kungl. Maj:t den 20 oktober 1944 reservförrådsnämnden att i samråd med industrikommissionen inköpa — utöver de kvantiteter, som reservförrådsnämnden jämlikt av Kungl. Maj:t tidigare meddelade uppdrag inköpt eller komme att inköpa — intill 20 000 ton träkolstackjärn av den inhemska tillverkningen under återstoden av innevarande år och under första kvartalet 1945.

Sedan industrikommissionen i skrivelse den 25 oktober 1944 slutligen meddelat, att det torde bliva möjligt att inköpa vissa kvantiteter träkols-

tackjärn utöver de 40 000 ton dylikt järn av 1945 års produktion, varom reservförrådsnämnden erhållit inköpsuppdrag, uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 27 oktober 1944 åt reservförrådsnämnden att på motsvarande villkor, som gällde för angivna kvantitet om 40 000 ton tackjärn, inköpa ytterligare intill 50 000 ton dylikt järn av 1945 års produktion.

Departements-
chefen.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att Kungl. Maj:t genom olika beslut uppdragit åt reservförrådsnämnden att för statens räkning inköpa och upplagra tackjärn intill en sammanlagd kvantitet av 160 000 ton. Kostnaderna härför kunna beräknas till inemot 40 000 000 kronor. Av detta belopp torde omkring 30 000 000 kronor belöpa på innevarande budgetår. Med hänsyn till syftet med ifrågavarande lagring synas dessa kostnader lämpligen böra bestridas från det å allmän förskottsstat I för budgetåret 1944/45 uppförda anslaget å 100 000 000 kronor till Åtgärder för ekonomisk efterkrigsberedskap. Detta anslag är avsett för sådana angelägna beredskapsuppgifter, för vilka särskilda anslag ej beräknats på den allmänna beredskapsstaten, i första hand åtgärder för att förbättra landets försörjning med vissa varor, som äro väsentliga för produktionens fortgång men på vilka tillgången fortsättningsvis kan befaras bli otillräcklig. För disposition av anslaget under tid då riksdagen är samlad till session förutsättes emellertid, att riksdagens medgivande inhämtas i enlighet med den praxis, som utbildats beträffande större civila utgifter på försvarsberedskapsstaten.

Vad angår kostnaderna för de kvantiteter träkolstackjärn, vilka kronan enligt förenämnda avtal med vissa företag om inköp respektive tillverkning av träkol för framställning av tackjärn kan bli skyldig att inköpa på grund av avsättningsgarantien, förutsätter jag, att jämväl dessa kostnader i den mån de belöpa på detta budgetår må få finansieras genom anlitande av anslaget till Åtgärder för ekonomisk efterkrigsberedskap.

Därest jämväl å allmän beredskapsstat för nästa budgetår anslag kommer att upptagas för ekonomisk efterkrigsberedskap har jag för avsikt att framdeles göra hemställan om att de å budgetåret 1945/46 belöpande kostnaderna för tackjärnsinköp finansieras genom anlitande av sådant anslag. För det fall att dylikt anslag icke står till förfogande, torde särskilda medel för ändamålet framdeles få äskas av riksdagen.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva

att det å allmän förskottsstat I för budgetåret 1944/45 uppförda anslaget till Åtgärder för ekonomisk efterkrigsberedskap må i enlighet med det föregående disponeras för bestridande av kostnader för inköp av tackjärn.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Sven Persson.
